

Национальная академия наук Беларуси
Центр исследований белорусской культуры, языка и литературы
Белорусский государственный университет
Республиканский институт китаеведения имени Конфуция
Минский городской научно-педагогический центр «Тайген»

**Научные чтения, посвященные
Виктору Владимировичу
Мартынову**

Сборник научных трудов

Выпуск IV

В двух частях

Часть 1

Минск
РИВШ
2016

УДК 80(082)
ББК 81
НЗ4

Сборник основан в 2013 году

Рекомендовано
Советом Центра исследований белорусской культуры,
языка и литературы НАН Беларуси
(протокол № 10 от 1 декабря 2016 г.)

Редакционная коллегия :
доктор филологических наук профессор *Г. А. Цыхун* (отв. ред.);
доктор исторических наук *С. П. Витязь* (зам. отв. ред.);
доктор филологических наук профессор *А. Н. Гордей*;
доктор филологических наук профессор *Е. Н. Руденко*;
кандидат филологических наук *Н. П. Антропов*

НЗ4 **Научные** чтения, посвященные Виктору Владимировичу Мартынову : сб. науч. тр. Вып. IV. В 2 ч. Ч. 1 / редкол.: Г. А. Цыхун (отв. ред.), С. П. Витязь (зам. отв. ред.) [и др.]. – Минск : РИВШ, 2016. – 162 с.
ISBN 978-985-586-038-0.

Сборник научных трудов подготовлен по материалам IV Международной научной конференции «Научные чтения, посвященные Виктору Владимировичу Мартынову», проходившей в Минске 2 марта 2016 г. в Центре исследований белорусской культуры, языка и литературы Национальной академии наук Беларуси при участии Республиканского института китаеведения имени Конфуция Белорусского государственного университета. Представленные в сборнике научные статьи посвящены Заслуженному деятелю науки БССР, доктору филологических наук профессору В. В. Мартынову – ученому, внесшему значительный вклад в развитие славистики, сравнительно-исторического языкознания, формальной семантики, информатики, искусственного интеллекта, создателю Универсального семантического кода, автору более 20 книг и брошюр.

Предназначен для научных работников (филологов, историков, этнологов, специалистов в области информатики), аспирантов, магистрантов, студентов и всех интересующихся природой и историей языка.

УДК 80(082)
ББК 81

ISBN 978-985-586-037-3
ISBN 978-985-586-038-0 (Ч. 1)

© Оформление. ГУО «Республиканский институт высшей школы», 2016

зводам дзейнага права ва Украіне да 1840 г.¹ (да поўнай адмены яго дзеяння расійскай адміністрацыяй). Ва ўкраінскіх ваяводствах гэты Статут атрымаў назву Валынскага і разам з іншымі крыніцамі заставаўся нязменнай юрыдычнай базаю мясцовага права². Рыжскі асобнік Статута 1588 г. ілюструе, напрыклад, што ў 1648 г. ён мог выкарыстоўвацца ў якасці прававой нормы ў судовым працэсе ўладальніка асобніка з мазырскім мешчанінам Корабам.

Якім чынам гэты асобнік Статута трапіў у рыжскія зборы, на дадзены момант дакладна вызначыць не ўяўляецца магчымым. Але рыжскі асобнік Статута 1588 г. сведчыць, што гэты кодэкс працягваў функцыянаваць на Левабярэжнай Украіне і ў другой палове XVII – XVIII стст., калі паводле Пераяслаўскай дамовы (рады) 1654 г. Войска Запарожскае прыняла пратэктарат Расійскай дзяржавы. Прынамсі, Статут функцыянаваў у асяроддзі казацкай старшыны, пра што кажуць уладальніцкія запісы і маргіналіі.

*Дучыц Л. У. , кандыдат гістарычных навук
Цэнтр даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры
НАН Беларусі (Мінск, Беларусь)*

ДА ПЫТАННЯ АБ ГАЙНЕНСКІХ “РАДАВІТЫХ ЛІТОЎЦАХ”

Вялікі князь літоўскі Ягайла 22 лютага 1387 г. выдаў дэкрэт, дзе гаварылася аб прымуковым хрышчэнні ў каталіцтва ўсіх “прыродных літоўцаў абодвух палоў” і аб узвядзенні касцёлаў у Вілкаміры, Майшаголе, Немчанах, Медніках, Крэве, Абольцах і Гайне [63, с. 177; 11, с. 153; 88, с. 75; 78, с. 147–158]. На латыні гэта гучала так: “Fundat insuper septem parochiales ecclesias in locis opportunis et necessariis, videlicet in Volkomaria, Miszohola, Nyemczani, Myedniki, Krewa, Obolcze et Hayna; item praebendam Sancti Martini in castro Vilmensi altiori; et tam ecclesiis parochialibus praedictis, quam praebendae Sacti Martini bona dotalia inscribit et...”[72, с. 469]. Далей, у перакладзе Ю. Туронка ва ўказе гаварылася: “... Жадаючы ў краях нашых літоўскіх і рускіх таксама веру каталіцкую памножыць са згоды і дазволу братоў нашых наймілейшых, князёў і ўсёй шляхты зямлі літоўскай, пастанавілі мы, загадалі і нават пакляліся, заручыліся мы і пры краненні сьвятых таямніц прысягнулі, усіх радавітых літоўцаў абоіх палоў, усялякага стану, паклікання і ступені, што жывуць у дзяржавах нашых літоўскіх і рускіх, да каталіцкай веры і паслушэнства сьвятому рымскаму касцёлу схіліць, уцягнуць, заклікаць і нават зьняволіць да якога вызнання яны не належалі...”. Абавязак прыняцця хросту ў лацінскім абрадзе

¹ Шекера И. М. Литовские Статуты и правовое положение крестьян Украины в XVI в. // Первый Литовский Статут 1529 г. – Вильнюс: Мин-во высш. и вред. спец. образования Лит ССР, 1982. – С. 113.

² Москвич Л. Г. Литовские Статуты в украинской советской историографии // там же – С. 137.

тычыўся не толькі літоўскіх паганцаў, але і тых літоўцаў, якія ўжо прынялі праваслаўе ці асіміляваліся атачэннем русінаў [61, с. 188–189].

Пабудову касцёла ў Гайне Е. Ахманьскі адносіць да 1430 г. [79, s. 63]. Паводле выдання “Kodeks Dyplomatyczny Katedry i Diezji Wileńskiej” у 1498 г. касцёл тут ужо дакладна існаваў [76, s. 271, 450, 527]. Пазней ён шмат разоў перабудоўваўся, некаторы час дзейнічаў як праваслаўны храм. У 1860-ыя гады, па згадках мясцовага праваслаўнага святара, у Гайне моцна трымаліся каталіцкай веры [41, с. 133–141]. На высокай гары захаваліся падмуркі храма і цяпер там устаноўлены вялікі драўляны крыж. На схілах гары знаходзіцца познесярэднявечны могільнік з каменнымі надмагіллямі.

Непадалёк ад Гайны, у в. Астрошыцы касцёл існаваў ужо ў 1500 г., а ў в. Вязынь – у 1550 г. [61, с. 188–189]. У 1582 г. касцёл са званіцай і каталіцкі прыход згадваюцца ў мястэчку Корань. Потым на нейкі час прыход быў зліквідаваны і прыхажане прыпісаны да Гайненскага касцёла. Але ўжо ў 1605 г. коранскі прыход быў адноўлены [43, с. 6–7]. Неабходна падкрэсліць, што ўзвядзенне ўсіх гэтых касцёлаў адбывалася задоўга да масавага акаталічвання шляхты, і, прытым, далёка на ўсходзе ад асноўнага тагачаснага балцкага арэала. Варты ўвагі і той факт, што грамата вялікага князя Аляксандра Казіміравіча віленскаму епіскапу ад 18 верасня 1501 г. давала права прызначаць валодаючых літоўскай мовай ксяндзоў ў Лідзе, Беліцы, Слоніме, Моўчадзі, Валожыне, Радашковічах і інш. месцах [73, s. 267–268; 75, s. 264–277; 32, с. 44–45]. Гэта сведчыць аб існаванні ў названых паселішчах аўтахтоннага балцкага насельніцтва, хрысціянізацыя якога пачалася толькі з XIV ст. Падцвярджэннем такога факта з’яўляюцца пісьмовыя крыніцы, дзе згадваюцца тыповыя старабалцкія імёны і прозвішчы–адзін з важнейшых элементаў памяці культуры народа. Па даследаваннях М. Грынבלата арэал распаўсюджвання літоўскіх прозвішчаў на ўсходзе Беларусі дасягае Узды, Дзяржынска і Лагойска [10, с. 532; 11, с. 152].

Напрыклад, інвентар Радашковіцкага замка і яго наваколля за 1549 г. называе прозвішчы Жукгар, Жукгаровіч, Юркгелевіч, Савулевіч, Мажутэвіч, Найдаровіч, Раўша, Вейкшыч, Мастэйковіч, Палікша, Мігуновіч і інш. [34, с. 90–119]. Э. Зайкоўскі, спасылаючыся на “Акты, издаваемые Виленской Археографической комиссией” (Т. 14, 1887, с. 542–546) прааналізаваў інвентар маёнтка Сялец і шэрагу вёсак Мінскага павету за 1596 г. Вёскі Акулічы, Заелле і Бусловічы даследчык атаесамлівае з аднаіменнымі вёскамі Лагазінскага і Янушкавіцкага сельсаветаў Лагойскага р-на і Астрашыцкагарадоцкага с/с Мінскага р-на. У спісках сялян называюцца тыпова балцкія антрапонімы: – Кгінюшэвіч, Вайшковіч, Кадут, Белан і інш. [24, с. 47–59; 27, с. 25]. У інвентары Дзекшнянскага маёнтка за 1595 г. таксама згадваюцца балцкія прозвішчы: – Вазгеловіч, Нарушэвіч, Якштэлевіч, Локштутэвіч і інш. [33, с. 510–517]. Е. Ахманьскі, грунтоуючы на шэрагу інвентароў і пісьмовых крыніц (Устава на валокі і інш.), заўважыў, што Мінск і Мінскі павет ў XVI ст. згадваецца “на баку

літоўскім” [80, s. 55, 73]. В. Насевіч ў манаграфіі, прысвечанай гісторыі разглядаемага рэгіёна, прааналізаваў вялікую колькасць інвентароў і таксама адзначыў шмат тыпова старабалцкіх прозвішчаў (Барэйка, Стасюлевіч, Шейна, Балцэвіч, Шульговіч, Вашкевіч), а таксама ў асноўным існаванні каталіцкіх імёнаў [45, с. 117–124].

Па заключэнні этналінгвіста Ю. Гурскай, якая дэталёва вывучала метрычныя кнігі Гайненскага касцёла за 1786–1807 гг., значная колькасць згаданых прозвішчаў мае бяспрэчна балцкія карані. Даследчыца вылучыла прозвішчы, узыходзячыя да балтыйскіх антрапанімічных кампазітаў (Бутрымовіч, Вазгеловіч, Норбут, Рандвід); – к апелятывам з балтыйскімі асновамі (Гайлуш, Картуш, Кеўліч, Кутас, Лашук, Локштутэвіч, Скрундзь, Сурынт, Шыкуціс, Шэйпа); – к літуанізаваным хрысціянскім імёнам (Вайткун, Мацейковіч, Юргель) і к балцкім і славянскім этнонімам (Ліцвін, Мазуркевіч, Прусовіч, Жамойцін, Гудзельскі). Значнае скапленне прозвішчаў тыпу Літвін, Латыш, Лотвін, Прусовіч, Літвіновіч і да т.п. на думку даследчыцы сканцэнтраваны ў раёнах вёсак Айнаравічы, Мураваны Двор, Слабада і інш. магчыма маркіравалі этнамоўныя групы [12, с. 264–315; 13, с. 227–229].

У сярэднявечных дакументах месца Гайна ўзгадваецца як горад [41, с. 133]. Увогуле, Гайна называецца па-рознаму: – Гайна, Айна, Ганевічы, Ганявічы, Гайнова і інш. Цікавасць уяўляе Каралеўская грамата 1516/1517 гг. канонікам капітула касцёла св. Станіслава ў Вільні адносна спрэчнай справы іх з кіеўскім мітрапалітам Іосіфам аб зямлі і данніках ганявіцкіх, і, суднае рашэнне па гэтай справе. У дакуменце згадваецца “Пётр с братъею, Литва” ... “з вами игоди свои звечные в Ганевичах, Овсеевичи а Охромевичи, старые данники, а к тому земли служебныи, где седели Пётр с братъею, Литва, который ж дей данники...” і далей “и тыи роспаши, где седели Пётр з братъею, Литву, держачы с предков своих...” [38, с. 49–50].

У Гайненскім мікрарэгіёне адзначаецца шмат балцкіх тапонімаў. Е. Ахманьскі называе на захад ад Гайны засценак Гірша (літ. Girsiai), Ейнаравічы (Айнаравічы) (ад літ. імя Einaras), Бакшты (літ. Boksta – вежа) [78, s. 148]. П. Гаўчас на захад і на поўдзень ад Гайны вылучае балцкія назвы – Бакшты, Рануцева, Бросты, Ляўда, Шапялі, Буйкі, Ліцвінкова, Міселеўшчына, Коўшычы, а на поўнач: – Гілеўшчына, Нарбутова, Жырблевічы, Ейнаравічы і інш. Даследчык робіць выснову аб вялікім старалітоўскім анклаве каля Радашковічаў і называе Гірэвічы, Вялікія і Малыя Бакшты, Вазгелы (Вазгілы), Верамейкі, Дзекшняны, Заосцішкі, Пецюлі, а на ўсход ад Радашковічаў назвы вёсак Удра, Раўкуцевічы (Раўкуцічы), Боўблі, Ашманцы, Дайнава. Дайнаву ён узгадвае на захад ад Радашковічаў і на захад ад Астрошыцаў [9, с. 197, 201]. Сучасная вёска Жырблевічы ў дакументах XVIII ст. згадваецца як Жырбляне, а Нястанавічы як Нестанішкі [45, с. 27, 67]. Жылічы ў дакументах XVI ст. называюцца Жыляне (Жыляны) [43, с. 3–28; 44, с. 61]. Паўленяты ў тым жа стагоддзі называліся Паўліненца [82, s. 115] і г.д. Каля Бяларучаў, якія недалёка ад Гайны, яшчэ ў 1923 г. указваецца былы маёнтак Дайнава [52,

№ 173]. Дайнава гэта экстарытарыяльная назва. У навуковым свеце прынята лічыць, што так усходнелітоўскае насельніцтва называла яцвяжскіх каланістаў. Даследчык XIX ст. Н.П. Барсаў гаворыць аб існаванні некалькіх паселішчаў пад назвамі Дайнава ў паўднёвай частцы Вілейскага павета, а таксама ў раёне Беразіны Нёманскай на мяжы Мінскага павета. Гісторык лічыў, што паселішчы яцвягаў у IX–XII стст. знаходзіліся ў верхнім Панямонні і аддзялялі рускія ўладанні ад Літвы. У выніку прасоўвання ўсходніх славян з поўдня, і, літвы з паўночнага ўсходу, частка яцвягаў была адсунута на паўночны захад к Прускай азёрнай вобласці, а другая частка, якая засталася ў Панямонні, злілася са славянамі на поўдні і з літвой на поўначы [1, с. 234, 237, 324].

Вартая ўвагі назва вёскі Саўдзеневічы, якая знаходзіцца непадалёк ад Гайны. Яна сугучна з племяннымі назвамі заходніх балтаў паводле польскіх і нямецкіх пісьмовых крыніц (soudinoi, sudini, sudowite, sudziny, sudwy, sudus) [10, с. 540; 51, с. 238; 7, с. 331].

У 1898 г. ананімны аўтар гаворыць аб пражыванні старалітоўцаў, якія карысталіся сваёй мовай, у Радашковічах, Ілы, Будславе, Корані, Вызыні. У Вызыні такіх ён называе “23 ліцвіны ці латышы” [69, с. 4, 72]. У 1929 г. С. Гажухоўскі піша, што ў раёне Радашковічаў і Докшыц “жывуць ліцвіны, якія размаўляюць дыялектам літоўска-славянскім” [74, с. 6]. Паводле матэрыялаў Першага ўсеагульнага перапісу насельніцтва Расійскай імперыі (1897) у Барысаўскім павеце, у склад якога ўваходзіла Гайна і наваколле, 199 мужчын і 194 жанчыны (без павятовага горада) роднай мовай назвалі літоўскую. Гэта былі ў асноўным сяляне [48, с. 80–93]. У 1911 г. у выданні “Минская старина” Н. Тызенгаўзен па Мінскай губерні называе 613 літоўцаў. З іх 496 належалі да сялян. Пры гэтым літоўскай мовай карысталіся 350 чалавек і з іх 295 сялян [60, табл. 8, 12]. Адсюль вынікае, што ў пач. XX ст. не ўсе, хто лічыў сябе літоўцам, карысталіся літоўскай мовай. На жаль, у матэрыялах перапісаў не вылучаны канкрэтныя пункты з літоўскім насельніцтвам. Але вядома, што на Барысаўшчыне ў кан. XIX ст. была толькі адна калонія літоўскіх перасяленцаў паблізу Барысава. У 1929 г. там налічвалася 180 літоўцаў [8, с. 84, 98]. У 1929/1930 гг. у былым Амнішаўскім с/с на Лагойшчыне таксама некаторыя жыхары запісаліся як літоўцы [39, с. 198].

Для вырашэння пытання дэмагенэзу гайненскіх “радавітых літоўцаў” неабходна звярнуцца да дадзеных археалогіі. Як агульнавядома, зараджэнне беларускага этнасу пачыналася з прыходу славян на землі, дзе пражывалі балты. У заходняй і цэнтральнай Беларусі адначасна са славянскай ішла і заходнебалцкая каланізацыя. Па гэтаму пытанню ўжо існуе вялікая гістарыяграфія [4, с. 166–167; 5, с. 93–102; 6, с. 44–54; 11; 37, с. 31–42; 42, с. 14–17; 53, № 1, с. 15–21; 53, № 2/3, с. 11–16; 54, с. 353–411; 66, с. 101–110]. Многія гісторыкі яшчэ ў кан. XIX – пач. XX стст. падкрэслівалі, што ў этнагенэзе беларусаў бралі ўдзел славяне, усходнія і заходнія балты. Напрыклад, паводле Я. Карскага, ў фарміраванні беларусаў удзельнічалі дрыгавічы, радзімічы, палачане, крывічы, яцвягі, голядзь. У.

Пічэта продкамі беларусаў называў дрыгавічоў, крывічоў, радзімічаў, драўлян, літоўцаў і яцвягаў [17, с. 50–53; 23, с. 31–38].

Засяленне чалавекам Гайненскага мікрарэгіёна фіксуецца пачынаючы з часоў каменнага веку. У раннім жалезным веку тут жылі плямёны культуры штрыхаванай керамікі, якая з’явілася падмуркам складвання раннесярэдневяковых лета-літоўскім плямён. У сярэдзіне I тыс. у лясной зоне Усходне-Еўрапейскай раўніны археолагі фіксуюць з’яўленне рэчаў правінцыяльна-арыенцкага сярэднееўрапейскага паходжання, якія былі прынесены перасяленцамі з Сярэдняй Еўропы. Так, каля в. Чырвоны Бор Гайненскага с/с знойдзены наборныя паясы з эмалямі [83, с. 115–138]. Непадалёк, каля в. Старое Гарадзішча знаходзіцца гарадзішча (Замкавая Гара), якое адносіцца да банцараўскай археалагічнай культуры трэцяй чвэрці I тыс. і да канца I тыс. [67, с. 201]. К канцу I тыс. ў басейне ракі Гайны ўтварыліся балта-славянскія (літва) і славяна-балцкія (крывічы) асяродкі [58, с. 81–88]. На рубяжы I і II тысячагоддзяў тэрыторыя сучаснага Лагойскага р-на ўваходзіла ва ўсходнюю частку гісторыка-этнаграфічнай вобласці Літва, якая ўпершыню згадваецца ў Кведлінбургскіх аналах пад 1009 г., а ва ўсходнеславянскіх летапісах пад 1040 г. “Аповесць мінулых часоў” называе Літву сярод плямёнаў і народаў, якія плацілі даніну Русі [28, с. 33–34].

У заходняй частцы Лагойскага р-на і прылягаючай частцы Мінскага р-на знаходзіцца больш за дзесяць курганных могільнікаў з каменнымі насыпамі. Як выявілася пры археалагічных раскопках, гэтыя пахавальныя помнікі адносяцца да XI–XII стст. Вялікія могільнікі сканцэнтраваны менавіта вакол Гайны (Прудзішча, Селішча, Сухая Гара, Харужанцы, Буды, Лысая Гара, Айнаравічы, Янушкавічы, Чырвоны Бор). У той жа час могільнікі з землянымі курганнымі насыпамі зафіксаваны толькі на ўскрайках акрэсленага мікрарэгіёна: – Дубніца [23, с. 131–140], Бяларучы [35, с. 145–155], на берагах ракі Гайны каля Лагойска [62, с. 137–138; 87, с. 18–23], побач з г.п. Плешчаніцы [2, с. 138–145]. На жаль, нам невядомы выгляд курганоў каля в. Міхалкавічы (паблізу мястэчка Корань), дзе ў кан. XIX ст. іх было больш сотні. Там жа, ва ўрочышчы Рабіннік, захаваліся яшчэ і могільнік, дзе ёсць пахаванні, абкладзеныя камянямі, і пахаванні, якія вызначаюцца вялікімі валунамі ў галавах [45, с. 65]. У пач. XX ст. пра могільнік людзі казалі, што “гэта магіліцы былі нейкіх нехрысцяў” [3, с. 14].

Каменныя курганы навукоўцамі агульнапрызнаны пахавальнымі помнікамі яцвягаў – саюза роднасных заходне-балцкіх плямёнаў [36; 54, с. 353–411]. Абрад пахавання пад каменнымі курганамі быў распаўсюджаны ва ўсіх заходнебалцкіх плямёнаў яшчэ ў I тыс. да н.э. У I тыс. н.э. у прусаў і галіндаў на змену курганам прыйшлі грунтовыя пахаванні, дзе камяні пакладзены ў выглядзе вымастак. Яцвягі ж захоўвалі абрад пахавання пад каменнымі курганамі яшчэ і ў пач. II тыс. Пазнейшыя каменныя курганы, асабліва ў водападзеле Дняпра і Нёмана, часта знаходзяцца ў адных могільніках побач з жальнічнымі магіламі (круглыя ў плане і па перыметру

абкладзеныя вялікімі валунамі) і каменнымі магіламі (прамакутнай формы з каменнымі вымасткамі, з вялікімі валунамі ў галавах і нагах) [16, с. 38–41; 15, с. 58–70]. У сярэдзіне XIX ст. К. Тышкевіч падкрэсліваў, што ў ваколіцах Лагойска яму часта трапляліся “такія могільнікі якіх адна частка складаецца з курганоў, а другая заканчваецца жальнічнымі магіламі” [62, с. 138; 46, с. 51–56]. На жаль, даследчык не назваў канкрэтныя месцазнаходжанні такіх помнікаў.

У кан. XIX ст. археолаг Т. Саподзька ў вярхоўях Беразіны Дняпроўскай зафіксаваў курганна-жальнічныя могільнікі пад народнымі назвамі Жальнікі і Грабоўцы-Курганы [86, с. 1–7]. Назва Жальнікі ў адносінах да магіл, абкладзеных камянямі, характэрна для Мазовіі (Жалі, Жальнікі, Яцвяжскія Магілы), а таксама для Пскоўшчыны і Наўгародчыны [56, с. 10; 71, с. 742–743]. Як раней называлі каменныя курганы і курганна-жальнічныя могільнікі ў ваколіцах Гайны, высветліць пакуль што не ўдалося. У XX ст. іх ужо звалі Шведскія Магілы.

Каменныя курганы ваколіц Гайны і прылягаючай тэрыторыі шмат вывучаліся археолагамі. На гэтыя пахавальныя помнікі ў сярэдзіне XIX ст. увагу звярнулі К. Тышкевіч, Я. Тышкевіч, А. Кіркор. Каля сучаснай вёскі Селішча Лагазінскага с/с (былое ур. Селішча) у 1859 г. К. Тышкевічам было раскапана 8 каменных курганоў і выяўлены шкілеты ў ямах, забутаваных камянямі. Рэчы знойдзены толькі ў адным жаночым пахаванні. Сярод упрыгажэнняў былі шклянныя, бронзавыя і сердалікавыя пацеркі, металічныя бразготкі, плоская падвеска-конік, падвеска-коўшык, ромбашчытковыя скроневыя кольца, два зааморфныя бранзалеты і бронзавы пярсцёнак [62, с. 47–48].

У 1862 г. К. Тышкевіч раскапаў 10 курганоў паблізу маёнтка Відагошча на беразе воз. Вяча (цяпер пас. Камсамольск Мінскага р-на). Тут у 8 курганах выяўлены пахаванні па абраду трупапалажэння на гарызонце, а ў 2-х – у ямах. Сярод пахавальнага інвентара шмат тыпова балцкіх падковападобных фібул (з макападобнымі, ромбападобнымі і спіральнымі галоўкамі) [62, с. 46–47; 26, с. 163].

Паводле паведамлення П. Шпілеўскага ў сярэдзіне XIX ст. арандатар маёнтка Янушкавічы (Лагойскі р-н) раскопваў каменныя курганы дзе знайшоў шматлікія ланцужкі, кавалачкі тканін з уплеценымі бронзавымі спіралькамі, якія ўтваралі ўзоры, манетападобную падвеску з выявай галавы быка і інш. [64, с. 110]. Частка рэчаў з гэтых раскопак патрапіла ў музеі Польшчы [49, с. 143–144].

У пач. 1890-х гадоў курганы, у тым ліку і каменныя, паблізу Радашковічаў (Загор’е, Хаценчыцы, у басейне ракі Іліі) вывучаў археолаг Ф.В. Пакроўскі. Паміж курганнымі насыпамі ён зафіксаваў аградкі з камянёў. Такія ж каменныя агароджы былі выяўлены і на падэшве ў раскапаных земляных курганах. Сярод знаходак разнастайныя шклянныя пацеркі, ромбашчытковыя скроневыя кольца дыяметрам каля 6см. Некаторыя пахаванні маюць тыповыя рысы ўсходнелітоўскіх курганоў

(спаленыя косткі пакрытыя перавернутым гляняным посудам і інш.) [31, с. 370; 50, с. 139–146].

У 1924 г. звесткі пра многія каменныя курганы вакол Гайны пададзены ў анкетах, якія рассылаліся па ўсіх валасцях тагачаснай тэрыторыі Беларусі. Яны захоўваюцца ў Архіве Інстытута гісторыі НАН Беларусі. Напрыклад, пра могільнік каля в. Сухая Гара згадваецца так: “...Група курганаў па дарозе з Бяларучча на Гайну, улева ад хутара Слабодкі... На усход і на поўнач ад хутара Лінія 143 курганы. Усе пакрытыя камянямі... Курганы ад мінулай вайны са шведамі пры Пятры Вялікім” [47, с. 77]. У гэтых жа анкетах падаюцца звесткі пра падобныя курганы каля хут. Яцэўшчына: “...Адны расказваюць, што быў забіты нейкі начальнік і там жа пахаваны. Другія гавораць, што ў вялікім кургане закапана золата і таму на камені выбіта падкова. Некаторыя сведчаць аб існаванні ў старыя часы звычая нейкага народа Паганусь хаваць сваіх нябожчыкаў не ў зямлю, а нарываць на яго курган. Усіх памерлых звозілі ў адно месца і такім чынам утвараліся курганы” [47, с. 99, 100].

У канцы 1920-х гадоў на курганы разглядаемага мікрарэгіёна ўвагу звярнуў археолаг А. Каваленя. Ён пісаў: “...У паўкіламетры на захад ад Лысай Гары гарадзішча... У ваколіцах гарадзішча многа курганаў, абкладзеных каменнем... Каля Беларуч курганы, але без камянёў” [35, с. 145–155]. У 1963 г. каменнымі курганамі зацікавіліся археолагі Э. Загарульскі і Л. Побаль. Першы каля в. Буды раскапаў 5 курганаў (усяго там 130 насыпаў) дзе былі выяўлены пахаванні па абраду трупапалажэння без рэчаў [65, с. 180], а другі раскапаў 1 курган каля в. Чырвоны Бор і выявіў пахаванне па абраду трупапалажэння таксама без рэчаў [65, с. 184]. У 1979 г. археалагічныя помнікі Лагойскага р-на абследаў М. Лашанкоў, які ўдакладніў месцазнаходжанне курганнага могільніка каля в. Селішча і адкрыў каменныя курганы каля вв. Прудзішча і Харужанцы [30, с. 240–265]. У 1993 г. Ю.Заяц тэзісна надрукаваў абагульняючыя вынікі раскопак (у асноўным сваіх) курганных могільнікаў вакол Заслаўя (Анусіна, Абрыцкая Слабада, Барздынь, Коўшава і інш.) Вучоны прыйшоў да высновы, што “Земляныя курганы пакінулі крывічы і дрыгавічы, а каменныя – іншае насельніцтва: усходнія літоўцы ці яцвягі” [29, с. 52].

У 1994 г. Э. Зайкоўскі раскапаў 9 каменных курганоў на вяршыні Дзявочай Гары каля в. Дуброва Маладзечанскага р-на, што нападалёк ад Радашковічаў. Даследчык адзначыў іх сувязь з заходнімі балтамі, у прыватнасці, з дайнавай. Антрапалагічнае вывучэнне чарапоў паказала блізкасць да тыпу чарапоў з каменных магіл X–XIII стст. Панямоння [25, с. 71–87]. Варта падкрэсліць, што каменныя кругавыя аградкі на падэшве пахавальных насыпаў зафіксаваны таксама і ў некаторых земляных курганах паблізу разглядаемага рэгіёна: Гатовіна [59, с. 129], Ізбішча [68] і інш.

На рубяжы XX і XXI ст. вывучэнне курганных могільнікаў каля вв. Сухая Гара, Селішча, Прудзішча і Дубніца праводзілася пад кіраўніцтвам аўтара. У першых трох могільніках знаходзяцца каменныя курганы і

магілы па перыметры абстаўленыя вялікімі валунамі, а каля Дубніцы ўсе курганы земляныя.

У могільніку Сухая Гара, дзе налічваецца 143 курганы, ровікаў вакол насыпаў не прасочваецца. Дыяметр курганоў ад 3 да 6 м, а вышыня ад 0,3 да 0,7 м. Вылучаецца адзін насып дыяметрам 8 м і вышынёй 0,7 м. які па перыметру абстаўлены вялікімі валунамі. Тут раскапана 25 курганоў. Абрад пахавання – трупалажэнне на гарызонце і ў ямах глыбінёй ад 0,3 да 1 м. Арыенціроўка шкілетаў разнастайная. У пахавальных ямах былі вуголлі і камяні. Сярод рэчаў бронзавыя бранзалеты, пярсцёнкі, бразготкі, скроневыя кольца, падвеска-коўшык, білонавыя ромбашчытковыя скроневыя кольца, разнастайныя шклянныя і металічныя пацеркі, жалезныя ножыкі ў скураных похвах, фрагменты глінянага посуду. На схілах некаторых насыпаў пад дзірваном выяўлены фрагменты бітых познесярэднявечных гаршчкоў, што сведчыць аб доўгім трымання звычайнага памінавання продкаў. У цэлым жа, мяркуючы па пахавальнаму абраду і інвентару, курганна-жальнічны могільнік каля в. Сухая Гара датуецца XI–XIII стст. [18, с. 115–120; 20, с. 181–190].

У могільніку Прудзішча захавалася 57 насыпаў вышынёй ад 0,3 да 1,8 м і дыяметрам ад 2 да 6 м. Памеры трох падоўжаных курганоў 5x11 м. Ровікаў няма. Тут раскапана 9 насыпаў. Выяўлены пахаванні па абраду трупалажэння на гарызонце і ў яме. У ямах былі камяні і мелкія вуголлі. Сярод знойдзеных рэчаў бронзавыя ромбашчытковыя скроневыя кольца і пярсцёнак. Паводле пахавальнага абраду і інвентару могільнік адносіцца да XI–XII стст. [19, с. 196–200].

Селішчанскі курганны могільнік налічвае 68 насыпаў вышынёй ад 0,3 да 1 м і дыяметрам 5–6 м. Адзін насып мае вышыню 2 м. Вакол некаторых курганоў ёсць даволі глыбокія ровікі. Тут раскапана 12 насыпаў. У адным з іх выяўлена пахаванне па абраду трупаспалення, а ў астатніх – па абраду трупалажэння ў яме глыбінёй да 1 м. Цікавае ўяўляе курган з пахаваннем па абраду трупаспалення. Тут перапааленыя і чыста прамытыя косткі ляжалі на дне ямы, такой жа па памерах як і ў курганах па абраду трупалажэння. Падобны абрад зафіксаваны на тэрыторыі Беластоцкага ваяводства [77, с. 256, 274]. Сярод знаходак бранзалетападобныя і пярсцёнкападобныя скроневыя кольца, бранзалеты, пярсцёнкі, бразготкі, алавяныя трубачкі і бляшкі, жалезныя нажы і інш. Могільнік датуецца XI–XII стст. [21, с. 131–140].

Варты ўвагі і курганна-жальнічны могільнік (36 насыпаў) каля в. Малявічы Вілейскага р-на ў басейне ракі Ілы, які знаходзіцца непадалёк ад гайненскага анклава і ў народзе вядомы як Паганскія Магілы ці Каменныя кругі. Тут пад кіраўніцтвам аўтара вывучана 7 насыпаў. Усе пахаванні былі ў ямах з камянямі і вуголлямі. Шматлікі пахавальны інвентар ідэнтычны інвентару з каменных магіл Панямоння і могільнікаў на тэр. сучаснай Усходняй Літвы. Датyroўка помніка XIII–XIV стст. [22, с. 152–166]. Цікавае ўяўляе яшчэ і курганнік на паўночным усходзе Лагойскага р-на паміж вёскамі Прусавічы і Далькавічы, дзе налічваецца каля паўсотні

насыпаў. Большасць курганоў тут каменных, але ёсць і земляныя. Пасярэдзіне могільніка знаходзіцца каменны вал вышыняй 0,5–0,6 м і даўжынёй каля 20 м. Падобная канструкцыя існуе ў Вількяўцінскім могільніку на тэрыторыі Літвы [54, с. 415–416]. Можна ўзгадаць і некалькі курганна-жальнічных могільнікаў паўночнай ад разглядаемага рэгіёна – каля в. Ваўча Докшыцкага, в. Пуцілкавічы Ушацкага, в. Перавоз Глыбоцкага р-на Віцебскай вобл. Напрыклад, у Перавозе частка могільніка складаецца з земляных курганоў з ровікамі і перамычкамі. Тут ёсць некалькі каменных курганоў і побач шматлікія каменныя магілы з вялікімі валунамі ў галавах і нагах. Земляныя курганы ў народзе завуць Валатоўкамі, а каменныя курганы і каменныя магілы – Галодным Могільнікам. Аўтарам сумесна з А. Квяткоўскай тут раскапана 13 земляных насыпаў, 1 каменны курган і 14 каменных магіл. У земляных курганах знойдзены тыпова крывічанскія рэчы (бранзалетападобныя скроневыя кольца, зааморфныя бранзалеты сегментападобныя у сячэнні і інш.), але ў адным з курганоў быў пярсцёнак падобны на пярсцёнкі з прускага могільніка Рувніна Дольна на тэр. Польшчы. У каменным кургане на чэрапе захаваліся пазалочаныя бляшкі ад галаўнога убору, якія характэрны для Панямоння [15, с. 58–70; 81, s. 190–192].

У Пуцілкавічах таксама былі земляныя курганы, каменныя курганы і магілы жальнічнага тыпу. У кан. XIX ст. раскопкі праводзіў Ф. Вярэнька, а ў 1920-я гады чарапы вывучаў антраполог Л. Седлячак. Вучоны адзначыў, што чарапы з земляных курганоў і з каменных істотна адрозніваюцца. Знаходкі з пахаванняў з камянямі блізкія чарапам каменных магіл Панямоння [85].

Самыя бліжэйшыя да Гайны вывучаныя каменныя курганы гэта помнікі каля вв. Сухая Гара, Прудзішча і Селішча. Агулам тут налічваецца 268 насыпаў. З іх раскапана 54, што значыць каля 15 %. Усе тры могільнікі аднаго часу. Знешне, на першы погляд, пахавальныя збудаванні нібыта падобныя. Але, калі ўважліва аглядаць гэтыя тры могільнікі і параўноўваць іх, то можна назваць і шмат адрозненняў. Так, у Селішчы выразныя каменныя курганы, якія маюць вакол падэшвы даволі глыбокія ровікі і на іх перамычкі. Раўкі вакол пахавальных насыпаў характэрны для славянскіх і ўсходнелітоўскіх курганаў. Такім чынам, тут спалучаюцца такія элементы як тыпова яцвяжскія каменныя насыпы і вакол іх іншаэтнічныя па паходжанню ровікі. У Сухой Гары каменныя курганы невялікія па памерах і ровікаў не маюць. Тут шмат яшчэ магіл жальнічнага тыпу ў выглядзе невысокіх, круглых у плане, узвышэнняў, якія абкладзены вялікімі валунамі, а некаторыя зверху пакрытыя камянямі. Аналагічныя надмагіллі характэрны для Мазовіі і Падляшша, а больш пазнейшыя – для тэрыторыі Пскоўшчыны і Наўгародчыны [55, с. 165–176; 56, с. 7–22; 84, s. 435–656].

Знешні выгляд пахавальных збудаванняў і пахавальны абрад (запаўненне магільных ям валунамі, арыенціроўка нябожчыкаў на ўсход, поўнач, паўночны-ўсход, паўночны-захад) характэрны менавіта для

заходнебалцкага насельніцтва і мазаўшан, якія мелі моцны яцвяжскі субстрат [55, с. 165–176; 57, с. 75–84]. Шэраг знойдзеных рэчаў ідэнтычны рэчам з каменных курганаў і каменных магіл Панямоння [36]. У каменных курганах наваколіц Гайны пакуль што не знаходзілі зброю і сякеры, што характэрна звычайна для ўсходнелітоўскіх курганоў пач. II тыс. Увогуле, у пахаваннях пач. II тыс. разглядаемага рэгіёна шматлікія тыпова балцкія ўпрыгажэнні (змеепадобныя бранзалеты, разнастайныя падковападобныя фібулы і ланцужкі).

Асаблівай увагі заслугоўваюць ромбашчытковыя скроневыя кольца. Па памерах яны такія ж як і бранзалетападобныя кольца і маюць 3–4 расплюшчаныя пашырэнні ў выглядзе ромбаў са штампаваным арнамантам з кропак і рысачак. Усяго на тэр. Беларусі вядома шэсць пунктаў з такімі знаходкамі і чатыры з іх прыходзіцца менавіта на ваколіцы Гайны (Сухая Гара, Селішча, Прудзішча, Радашковічы). Адно скроневое кальцо знойдзена на Валожыншчыне і адно на Пасожжы. Трэба заўважыць, што арнамент, падобны арнаменту на ромбашчытковых кольцах, ёсць на шчытковых пярсцёнках з каменных магіл Панямоння [70, мал. № 22]. У ваколіцах Гайны ромбашчытковыя скроневыя кольца знойдзены разам з рэчамі XI ст., значыць раней, чым на Наўгародскіх землях, дзе такія ўпрыгажэнні датуюцца ў асноўным XII–XIII стст. і былі там этнічным маркерам славенаў [40, с. 17]. Не выключана, што гэтыя скроневыя ўборы нарадзіліся пад уздзеяннем крывічанскіх бранзалетападобных калец і з’яўляліся гібрыднымі крывічанска-яцвяжскімі ўпрыгажэннямі. З цягам часу разам з носьбітамі курганна-жальнічнага пахавальнага звычаю былі перанесены далёка на поўночны-ўсход [56, с. 7–22; 14, с. 386–395].

Такім чынам, курганна-жальнічныя могільнікі XI–XII стст. у ваколіцах Гайны пакінула этнічна змешанае насельніцтва, якое ўяўляла сабой сімбіёз нашчадкаў культуры штрыхаванай керамікі, заходнебалцкіх і славянскіх каланістаў. Доля заходніх балтаў (яцвягаў) была значнай і іх пахавальны абрад дамінаваў.

ЛІТАРАТУРА:

1. Барсов, Н.П. Очерки русской исторической географии / Н.П. Барсов. – 2-е изд. – Варшава: Тип К. Ковалевского, 1885. – 371 с.
2. Вайцяховіч, А. Курганны могільнік Слабада ў вярхоўях Дзвінасы / А. Вайцяховіч // Гістарычна-археалагічны зборнік. – Мн.: Ін-т гісторыі НАН Беларусі, 2011. – Вып. 26. – С. 138–145.
3. Варлыга, А. Карэншчына / А. Варлыга // Літаратура і мастацтва. – 1994. – № 14. – С. 14.
4. Віцязь, С.П. Яцвягі на тэрыторыі Беларусі: пытанні бібліяграфіі / С.П. Віцязь // Матэрыялы па археалогіі Беларусі. – Вып. 7. – Мн.: Інстытут гісторыі НАН Беларусі, 2003. – С. 166–167.

5. *Віцязь, С.П.* Звесткі пісьмовых крыніц аб пражыванні яцвягаў на тэрыторыі Беларусі / С.П. Віцязь // Беларускі археаграфічны штогоднік. – Вып. V. – Мн., 2004. – С. 93–102.
6. *Віцязь, С.П.* Помнікі яцвягаў перыяду ранняга сярэднявечча ў Верхнім Панямонні / С.П. Віцязь // Весці НАНБ. Серыя гуманітарных навук. – № 2. – 2009. – С. 44–54.
7. *Віцязь, С.П.* Судзіны / С.П. Віцязь // Археалогія Беларусі. Энцыклапедыя: у 2. – Т. 2. – Мн.: Бел. энцыклапедыя імя П. Броўкі, 2011. – С. 331.
8. *Внуковіч, Ю.І.* Літоўцы Беларусі (этналагічнае даследаванне) / Ю.І. Внуківіч. – Мн. Беларуская навука. – 168 с.
9. *Гаучас, П.* К вопросу о восточных и южных границах литовской этнической территории в средневековье / П. Гаучас // Балто-славянские исследования 1986 года. – М.: Наука, 1988. – С. 195–213.
10. *Гринблат, М.Я.* К вопросу об участии литовцев в этногенезе белорусов / М.Я. Гринблат // Вопросы этнической истории народов Прибалтики. По данным археологии, этнографии и антропологии. Труды Прибалтийской объединенной комплексной экспедиции. – М.: Из-во Акад. наук СССР, 1959. – С. 523–543.
11. *Гринблат, М. Я.* Белорусы / М.Я. Гринблат. – Мн.: Наука и техника, 1968. – 285 с.
12. *Гурская, Ю.* Антропонимы балтийского происхождения в верховьях реки Вилии (Нерис) / Ю. Гурская, В. Вайткявичюс // *Kalbos istorijos ir dialektologijos problemos.* – Т. 2. – Vilnius, 2008. – P. 264–315.
13. *Гурская, Ю.А.* Древние фамилии современного белорусского ареала на славянском и балтийском фоне / Ю.А. Гурская. – Мн.: Право и экономика, 2011. – 446 с.
14. *Дучыц, Л.В.* Каменные курганы Полоцкой земли / Л.В. Дучыц // Археология и история Пскова и Псковской земли (Материалы 50 научного семинара). – Псков, 2004. – С. 386–395.
15. *Дучыц, Л.* Пахавальныя помнікі наваколіц Падсвілля / Л. Дучыц, А. Квяткоўская // Гістарычна-археалагічны зборнік / Уклад. А.А. Мяцельскі. – Мн.: Інстытут гісторыі АН Беларусі, 1994. – № 4. – С. 58–70.
16. *Дучыц, Л.* Курганна-жальнічныя могільнікі на тэрыторыі Полацкай зямлі (да пастаноўкі пытання) / Л. Дучыц // Гістарычна-археалагічны зборнік / Уклад.: А.М. Мядзведзеў, А.А. Мяцельскі. – Мн.: Інстытут гісторыі АН Беларусі, 1996. – № 10. – С. 38–41.
17. *Дучыц, Л.У.* Балта-славянская праблема паходжання беларусаў у гістарыяграфіі / Л.У. Дучыц // Гістарыяграфія гісторыі Беларусі: стан і перспектывы развіцця: матэр. навук. канф., прысв. 70-годдзю Інстытута гісторыі НАН Беларусі (Мінск, 6–7 кастр. 1999 г.). / рэдкал.: М.П. Касцюк, У.І. Навіцкі, Л.М. Лыч і інш. – Мн.: Ін-т гісторыі НАН Беларусі, 2000. – С. 50–53.
18. *Дучыц, Л.* Курганна-жальнічны могільнік каля в. Сухая Гара (вынікі раскопак 1995–1997 гг.) / Л. Дучыц, І. Ганецкая, А. Іоў, В. Пазнякоў //

- Гістарычна-археалагічны зборнік / Уклад.: калектыў аўтараў; навук. рэд. А. Калечыц. – Мн.: Ін-т гісторыі НАН Беларусі, 2001. – № 16. – С. 115–120.
19. *Дучыц, Л.* Прудзішчанскі могільнік / Л. Дучыц, І. Ганецкая, А. Іоў, М. Лашанкоў // Гістарычна-археалагічны зборнік: Да 80-годдзя з дня нараджэння Я.А. Шмідта / Навук. рэд. Г.В. Штыхаў. – Мн.: Ін-т гісторыі НАН Беларусі, 2002. – № 17. – С. 196–200.
20. *Дучыц, Л.* Новыя раскопкі могільніка Сухая Гара ў Лагойскім раёне / Л. Дучыц, І. Ганецкая, А. Іоў, М. Лашанкоў // Гістарычна-археалагічны зборнік / Рэдкал.: М. Касцюк (гал. рэд.) і інш. – Мн.: Ін-т гісторыі НАН Беларусі, 2004. – № 19. – С. 181–190.
21. *Дучыц, Л.* Раскопкі курганных могільнікаў каля вв. Селішча і Дубніца Лагойскага р-на / Л. Дучыц, А. Вайцяховіч, І. Ганецкая, А. Іоў, М. Лашанкоў // Гістарычна-археалагічны зборнік / Рэдкал.: А. Калечыц (гал. рэд.) і інш. – Мн.: Ін-т гісторыі НАН Беларусі, 2005. – № 20. – С. 131–140.
22. *Дучыц, Л.* Курганна-жальнічны могільнік каля в. Малявічы Вілейскага р-на / Л. Дучыц, А. Вайцяховіч, М. Кенька // Гістарычна-археалагічны зборнік / Рэдкал.: А. Каваленя (гал. рэд.) і інш. – Мн.: Ін-т гісторыі НАН Беларусі, 2007. – № 23. – С. 152–166.
23. *Дучыц, Л.* Этнакультурная сітуацыя на тэрыторыі Беларусі ў к. I – пач. II тыс. (паводле археалагічнага матэрыялу) / Л. Дучыц // *Druvis* / Гал. рэд. Т. Кашкурэвіч. – Менск, 2008. – № 2. – С. 31–38.
24. *Зайковский, Э.* Балто-славянские контакты в Центральной и Восточной Беларуси в средневековье (по данным археологии и письменных источников) / Э. Зайковский // *Acta Baltico-Slavica*. – Т. 30. – Warszawa: Slawistyczny ośrodek wydawniczy, 2006. – С. 47–59.
25. *Зайкоўскі, Э.М.* Раскопкі на Дзявочай Гары / Э.М. Зайкоўскі // Гістарычна-археалагічны зборнік / Уклад. М.І. Лашанкоў, А.А. Мяцельскі. – Мн.: Ін-т гісторыі НАН Беларусі, 1994. – № 4. – С. 71–87.
26. *Зайкоўскі, Э.М.* Відагошча / Э.М. Зайкоўскі // *Археалогія Беларусі. Энцыклапедыя: у 2 т.* – Т. 1. – Мн.: Энцыклапедыя імя П. Броўкі, 2009. – С. 163.
27. *Зайкоўскі, Э.М.* Этнічная і канфесійная сітуацыя ў гістарычнай Літве на рубяжы XIV–XV стст. / Э.М. Зайкоўскі // Вялікае княства Літоўскае і яго суседзі ў XIV–XV стст. (саперніцтва, супрацоўніцтва, урокі). Да 600-годдзя Грунвальдскай бітвы: матэр. Міжн. навук. канф. (г. Гродна, 8–9 ліпеня 2010 г.). – Мн.: Беларуская навука, 2011. – С. 11–25.
28. *Зайкоўскі, Э.М.* Літва / Э.М. Зайкоўскі // *Археалогія Беларусі. Энцыклапедыя: у 2 т.* – Т. 2. – Мн.: Энцыклапедыя імя П. Броўкі, 2011. – С. 33–34.
29. *Заяц, Ю.* К вопросу о сельском населении Изяславского удела Полоцкой земли в X–XII вв. / Ю. Заяц // Час, помнікі, людзі (Памяці рэпрасаваных археолагаў): тэз. дакл. Міжнар. канф. (г. Мінск, 27–30 кастр.). – Менск: Ін-т гісторыі НАН Беларусі, Беларус. асац. ахвяраў палітычных рэпрэсій, 1993. – С. 50–53.

30. Збор помнікаў гісторыі і культуры Беларусі: Мінская вобл. – Кн.1. Лагойскі раён. – Мн.: Бел. сав. энцыклапедыя імя П. Броўкі, 1987. – С. 240–265.
31. *Звяруга, Я.Г.* Усходнелітоўскія курганы / Я.Г. Звяруга // *Археалогія Беларусі. Энцыклапедыя: у 2 т. – Т. 2.* – Мн.: Энцыклапедыя імя П. Броўкі. 2011. – С. 370.
32. *Зинкявичюс, З.* Восточная Литва в прошлом и настоящем / З. Зинкявичюс. – Вильна, 1996. – 387 с.
33. Инвентарь имения Декснях, в воеводстве Минском лежащего, составленный при вводе во владение этим имением князя Федора Григорьевича Друцкого-Горского / *Инвентари имений XVI-го столетия // Акты, издаваемые Виленской археографической комиссией (Из актов книги Минского гродского суда за 1595-6 гг.).* – Вильна: тип. А.Г. Сыркина, 1887. – Т. 14. – С. 510–517 (документ № 67).
34. Инвентарь Радашковичского замка // *Документы Московского архива Министерства юстиции.* – Т. 1. – М.: Тип. Мамонтова, 1897. – 569 с.
35. *Каваленя, А.З.* Археалагічныя разведкі ў Магілёўскай, Бабруйскай і Менскай акругах / А.З. Каваленя // *Запіскі аддзелу гуманітарных навук.* – Кн. 11: Працы археалагічнай камісіі. – Т. 2. – Мн, 1930. – С. 145–155.
36. *Квятковская, А.В.* Ятвяжские могильники Беларуси (к. XI–XVII вв.). / А.В. Квятковская. – Vilnius: Diemedžio, 1998. – 327 с.
37. *Клімаў, І.* Балтызмы ў беларускай мове і тэорыя балцкага субстрату / І. Клімаў // *Латвія–Беларусь: дыялог двух культур: матэр. I Міжнар. навук.-практ. канф. (14 снежня 2004 г., г. Рыга).* – Б.г., Б.м. – С. 31–42.
38. Королевская грамота каноникам капитула костела св. Станислава в Вильне, касательно спорного дела их с Киевским митрополитом Иосифом о земле и данниках Ганевицких, и судебное решение по тому же делу // *Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России.* – Т. 1. – Спб.: тип. Э. Праца, 1863. – С. 49–52 (документ № 62).
39. *Костюшко, И.И.* Польское национальное меньшинство в СССР (1920-ые годы) / И.И. Костюшко. – М.: ИС РАН, 2001. – 222 с.
40. *Лесман, Ю.М.* Погребальные памятники Северо-Запада Новгородской земли и Новгород XI–XIV вв. (синхронизация вещевых комплексов): Автореф. дисс. ... канд. истор. наук / Ю.М. Лесман. – М., 1988. – 26 с.
41. *Москалевич, Р. (свящ.)* Историко-статистическое описание местечка Гайны и Гаинского прихода / Р. Москалевич // *Минские Епархиальные ведомости.* – 1869. – № 5. – С. 133–141.
42. *Мядзведзеў, А.М.* Аб часе прыходу славян на тэрыторыю Беларусі / А.М. Мядзведзеў // *Усебеларуская канферэнцыя гісторыкаў: тэзісы дакладаў і паведамленняў.* – Мн.: Універсітэцкае, 1994. – Ч. I. – С. 14–17.
43. *Насевіч, В.* Карэньшчына: тры стагоддзі з жыцця аднаго маёнтка / В. Насевіч // *Беларускі гістарычны агляд.* – Т. 7. – Сш. 1 (12). – Менск, 2000. – С. 6–7.

44. *Насевіч, В.* Фарміраванне шляхецкага землеўладання (1-ая палова – сярэдзіна XVI ст. / В. Насевіч // Памяць: Лагойскі р-н. – Ч. 1. – Мн. 2003. – С. 57–68.
45. *Носевич, В.* Традиционная белорусская деревня в европейской перспективе / В. Носевич. – Мн.: Тэхналогія, 2004. – 350 с.
46. О древних могилах в Минской губернии и в Литве (без автора) // Сын Отечества. – Т. VI. – Отд. VI. – 1938. – С. 51–58.
47. Опросные листы Наркомпроса по Минскому и Борисовскому уездам // Архіў археалагічнай навуковай дакументацыі ДНУ “Інстытут гісторыі НАН Беларусі”. – Справа № 71.
48. Первая всеобщая перепись населения Российской империи: 1897, Мисская губерния. – Т. XII. – Спб.: Изд. Центр. статистического комитета, Мин. внутр. дел., 1904. – 241 с.
49. *Поболь, Л.Д.* Древности Белоруссии в музеях Польши / Л.Д. Поболь. – Мн.: Наука и техника, 1979. – 205 с.
50. *Покровский, Ф.В.* Археологические прогулки в окрестностях Радошкович / Ф.В. Покровский // Труды Виленского отделения Московского предварительного комитета по устройству в Вильне IX Археологического съезда. – Вильна: Тип. А.Г. Сыркина, 1893. – С. 139–146.
51. *Рапановіч, Я.Н.* Слоўнік назваў населеных пунктаў Мінскай вобласці / Я.Н. Рапановіч. – Мн.: Навука і тэхніка, 1981. – 360 с.
52. Савецкая Беларусь. – 1923. – № 173 (2 жніўня).
53. *Свяжынскі, У.* Балты і балцкія гаворкі старажытнай Беларусі / У. Свяжынскі // Кантакты і дыялогі. – Мн., 1999. – № 1. – С. 15–21; № 2/3. – С. 11–16.
54. *Седов, В.В.* Балты / В.В. Седов // Финно-угры и балты в эпоху средневековья. Археология СССР. – М.: Наука, 1987. – С. 353–411.
55. *Седов, В.В.* Влияние западных балтов на культуру соседних славянских племен в раннем средневековье (каменные могильники Мазовии и Подляшья) / В.В. Седов // *Vakarų baltai: etnogenezė ir etninė istorija.* – Vilnius, 1997. – С. 165–176.
56. *Седов, В.В.* Жальники / В.В. Седов // Российская археология. – 2000. – № 1. – С. 7–22.
57. *Седов, В.В.* Голядь / В.В. Седов // *Iš baltų kultūros istorijos: Skiriama Adolfo Tautavičiaus 75-mečiui.* – Vilnius: Diemedžio, 2000. – P. 75–84.
58. *Седов, В.В.* Литва и кривичи / В.В. Седов // *Lietuvos archeologija.* – Т. 21. – Vilnius: Lietuvos istorijos inst., 2001. – P. 81–88.
59. *Семянчук, Г.* Курганны могильник каля в. Гатовіна Мінскага р-на / Г. Семянчук // Гістарычна-археалагічны зборнік. – Вып. 16. – Мн.: Інстытут гісторыі НАН Беларусі, 2001. – С. 121–129.
60. *Тизенгаузен, Н.* Некоторые статистические данные о народонаселении Западного края / Н. Тизенгаузен // Минская старина. Труды Минского церковно-археологического комитета. – Вып. II. – Мн.: Тип. С. Некрасова, 1911. – С. 1–110; Табл. 8, 12.

61. *Турунак, Ю.* Фарміраванне сеткі рымска-каталіцкіх парафіяў ў Беларусі (1387–1781) / Ю. Турунак // Беларускі гістарычны агляд. – Т. 2. – Сшытак 2. – Мн., 1995. – С. 173–194.
62. *Тышкевич, К.* О курганах в Литве и Западной Руси / К. Тышкевич. – Вильна: тип. А.К. Киркора, 1865. – 144 с.
63. Христианское чтение, издаваемое при С.-Петербургской Духовной Академии. – Ч. II. – Спб., 1851. – 346 с.
64. *Шпилевский, П.* Путешествие по Полесью и Белорусскому краю / П. Шпилевский. – Мн.: Полымя, 1992. – 251 с. (факсимил. изд.).
65. *Штыхов, Г.В.* Археологическая карта Белоруссии / Г.В. ШТЫХОВ. – Вып. 2. – Мн.: Полымя, 1971. – 274 с.
66. *Штыхов, Г.В.* Ятвяги по Ипатьевскому летописному своду / Г.В. ШТЫХОВ // Lietuvos archeologija. – Т. 21. – Vilnius: Lietuvos istorijos. inst., 2001. – P. 101–110.
67. *Штыхаў, Г.* Археалагічныя даследаванні на рэчцы Лагазінка ў наваколлі Лагойска / Г. Штыхаў // Гістарычна-археалагічны зборнік. – Вып. 21. – Мн.: Інстытут гісторыі НАНБ, 2006. – С. 201.
68. *Штыхаў, Г.В.* Курганны могільнік Ізбішча-Дзвінаса / Г.В. Штыхаў // Матэрыялы па археалогіі Беларусі. – Вып. 16. – Мн.: Інстытут гісторыі НАН Беларусі, 2008. – 248 с.
69. Anonim. Obszar języka litewskiego w gub. Wileńskiej / Anonim // Materiały antropologiczno-archeologiczne i etnograficzne. – Т. 3. – Dział 2. – Kraków, 1898. – S. 1–72.
70. Antoniewicz, W. Czasy przedhistoryczne i wczesnodziejowe Ziemi Wileńskiej / W. Antoniewicz // Wilno i Ziemia Wileńska. – Т. 1. – 1930. – S. 103–123.
71. Chętnik, A. “Zale” / A. Chętnik // Ziemia. – N 45. – Warszawa: Organ T-wa Krajoznawczego, 1911. – S. 742–743.
72. Długosz, J. Senioris Canonici Cracoviensis Opera omnia gura Aleksandri Przedziecki edina. – Tomus XII (Joannis Długossii seu longini canonici cracoviensis Historiae Polonicae. Libri XII. Tomus III. Libri IX.X). – Cracoviae MDCCCLXXVI. – 595 s.
73. Fijłek, J. (X.Dr.) Kościół rzymsko-katolicki na Litwie. Uchrześcianie Litwy przez Polskę i zachowanie w niej języka ludu po koniec Rzeczypospolitej / J. Fijłek // Polska i Litwa w dziejowym stosunku. – Warszawa-Lublin-Lódz-Kraków: G. Gebethner i spółka, 1914. – S. 1–333.
74. *Gorzuchowski, S.* Ludność litewska na kresach Państwa Polskiego / S. Gorzuchowski. – Warszawa, 1929. – 23 s.
75. *Ivinskis, Z.* Litwa w dobie chrztu i unii z Polska / Z. Ivinskis // Chrystianizacja Litwy. – Kraków, 1987. – S. 264–277.
76. Kodeks Dyplomatyczny Katedry i diecezji Wileńskiej. – Т. 1 (1387–1507). – Wilna: Wydali J. Fijalek i W. Semkowicz. – 771 s.
77. *Musianowicz, K.* Przyczynki do osadnictwa Mazowieckiego na Podlasiu w XII–XIII wieku / K. Musianowicz // Swiatowit. – Т. XXI. – Warszawa, 1955. – S. 256–274.

78. *Ochmański, J.* Ludność litewska we włości Obolce na Białorusi wschodniej w XIV–XVI wieku / J. Ochmański // *Acta Baltico-Slavica*. – T. V. – Białystok: Polonia, 1967. – S. 147–158.
79. *Ochmański, J.* Biskupstwo Wileńskie w średniowieczu: ustrój i uposażenie / J. Ochmański // Uniwersytet im. A. Mickiewicza w Poznaniu. Ser. Historia. – N 55. – Poznań, 1972. – 118 s.
80. *Ochmański, J.* Litewska granica etniczna na wschodzie od epoki plemiennej do XVI wieku / J. Ochmański // Uniwersytet im. A. Mickiewicza w Poznaniu. Ser. Historia. – N 96. – Poznań, 1981. – 82 s.
81. *Odoj, R.* Sprawozdanie z prac wykopaliskowych w miejscowości Równina Dona, pow. Kytrzyn / R. Odoj // *Wiadomości archeologiczne*. – T. 23. – Z. 2. – Warszawa: Państwowe wydawnictwo naukowe, 1956. – S. 190–192.
82. *Pietkiewicz, K.* Kiezwailowie i ich latyfundium do połowy XVI wieku / K. Pietkiewicz. – Poznań: Wyd. Naukowe UAM, 1982. – 164 s.
83. *Pobol, L.* Skarb metalowych pasów z okresu rzymskiego odkryty w miejscowości Krasnyj Bor (BSSR) / L. Pobol // *Wiadomości archeologiczne*. – T. 37. – Z. 2. – Warszawa, 1972. – S. 115–138.
84. *Rauhut, L.* Wczesnosredniowieczne cmentarzysko w obudowie kamiennej na Mazowszu i Podlasiu / L. Rauhut // *Materiały starożytne i wczesnosredniowieczne*. – T. 1. – Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk: Państwowy museum Archeologiczny, 1971. – S. 435–656.
85. *Sedlaczek, L.* Dregowiczanie (Studjum antropologiczne: przyczynek do paleoetnologii) / L. Sedlaczek. – Warszawa-Kraków-Lublin-Zakopane, 1929. – 53 s.
86. *Sopodzka, T.* Poszukiwania archeologiczne w powiecie Ihumeńskim gubernii Mińskiej w r. 1875 i 1883 dokonane przez Tytusa Sopodzkę (odbicie osobne z XIII tomu Zbioru wiadomości do antropologii krajowej). – Podgórze, 1889. – 7 s.
87. *Tyszkiewicz (Eus. Hr. T.).* Opisanie zabytków niektórych starożytności odkrytych w zachodnich guberniach cesarstwa rosyjskiego / E. Tyszkiewicz // *Przyjaciel Ludu (czyli Tygodnik potrzebnych i pożytecznych wiadomości)*. – Rok dziesiąty. – T. 1. – N 3. – W Lesznie, 1843. – S. 18–23.
88. *Wapowski, B.* Dzieje korony Polskiej i Wielkiego Księstwa Litewskiego od roku 1380 do 1535 / B. Wapowski. – T. 1. – Wilno: Glücksberg, 1847. – 491 s.

*Козлова Р.М., доктор филологических наук
(Гомель, Беларусь)*

АНТИЧНЫЕ ΣΑΙΟΙ, ΑΣΑΪΟΙ (ЭТНОЛИНГВИСТИЧЕСКИЙ КОММЕНТАРИЙ)

Племя Σαίοι упоминается в Ольвийском декрете в честь Протогена (III–II вв. до н. э.). Это могущественное причерноморское племя, которому жители Ольвии регулярно платили денежные δῶρα (дань, дары). “Носившие это имя скифы и сарматы были полны собственного достоинства, подчер-

СОДЕРЖАНИЕ

СЕКЦИЯ 1. ТЕОРИЯ ЯЗЫКА, ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫЕ СИСТЕМЫ	3
Аскари А.С. К вопросу о процессуальности звуко-символизма	4
Витязь С.П., Григянец Р.Б., Лаужель Г.О. Интегрированная база данных в области историко-культурного наследия Беларуси	9
Лысенко Ф.П. К проблеме соответствия внутренней терминологии автоматизированной информационной системы и терминологии описания музейных коллекций	13
Романовская Е.В. Фасцинация как семантическая категория	16
СЕКЦИЯ 2. ИНДОЕВРОПЕИСТИКА, ЭТНОЛОГИЯ	26
Вяргей В.С. Культурныя трансфармацыі ў Прыпяцкім Палессі ў першай палове і сярэдзіне 1 тысячагоддзя н.э.	27
Грищенко Н.М. Об ареальном статусе каталанского языка на территории <i>romania continua</i>	39
Дзярновіч А.І. Друкаваны асобнік статута ВКЛ 1588 г. з фондаў Латвійскай нацыянальнай бібліятэка: кадыкалагічнае апісанне і гістарычна-прававы кантэкст	44
Дучыц Л.У. Да пытання аб гайненскіх “радавітых літоўцах”	49
Козлова Р. М. Античные <i>σάλοι</i> , <i>ασαῖοι</i> (Этнолингвистический комментарий) ...	64
Кулаков В.И. <i>Corjeiten</i> / Путилово: данные раскопок О. Тишлера (1884, 1885 гг.)	77
Рассадин С.Е. Воишелкъ – <i>vaišvilkas</i> , «питающий волков»	85
Романовская А.А. Античный символ как элемент кода культуры	92
СЕКЦИЯ 3. СЛАВИСТИКА	100
Ванкевич О.Г. Коррелятивные лексико-семантические поля «погода» и «надвор’е»: особенности состава и структуры	101
Громко Т.В. Особенности семантики географической лексики в центральноукраинских диалектах	108
Ефименко И.В. К этимологии восточнославянских судостроительных терминов	112
Иваненко А.В. Славянские древности. бадняк	115

Илиади А.И. О некоторых иранских элементах в славянской мифологической лексике (этимологические заметки)	123
Шульгач В.П. О производных с суффиксом *-ьда в славянской апеллятивной и проприальной лексике	129
СЕКЦИЯ 4. БЕЛОРУСИСТИКА	135
Лапцёнак А.М. Значэнне і адценне значэння ў тлумачальным слоўніку.....	136
Маракуліна Т.М. Функцыянальна-стылістычна афарбаваная лексіка ў тлумачальным слоўніку беларускай мовы: словы з паметай “кніжнае”	145
Сянкевіч Н.М. Роля канкарданса ў анамастычных даследаваннях беларускай мастацкай літаратуры	155

Научное издание

**НАУЧНЫЕ ЧТЕНИЯ, ПОСВЯЩЕННЫЕ
ВИКТОРУ ВЛАДИМИРОВИЧУ МАРТЫНОВУ**

Сборник научных трудов

Выпуск IV

В двух частях
Часть 1

В авторской редакции

Компьютерная верстка *В. В. Климович*

Подписано в печать 02.12.2016. Формат 60×84/16

Бумага офсетная. Ризография.

Усл. печ. л. 9,4. Уч.-изд. л. 11,1. Тираж 100 экз. Заказ 100.

Издатель и полиграфическое исполнение
государственное учреждение образования
«Республиканский институт высшей школы».

Свидетельство о государственной регистрации издателя,
изготовителя, распространителя печатных изданий
№ 1/174 от 12.02.2014.

Ул. Московская, 15, 220007, г. Минск.